

UVODNA RIJEČ

HUSEIN BRKIĆ

Geografsko društvo Bosne i Hercegovine osnovano je 1947 godine. U svojoj prvoj jubilarnoj godini nakon desetogodišnjeg postojanja, ono se pojavljuje sa svojim stručnim organom »Geografskim pregledom« pred našom javnošću. To treba objasniti.

Geografsko društvo NRBiH, kao i druge slične stručne organizacije, utvrdilo je u svojim pravilima kao svoj osnovni zadatak gajenje i unapređenje geografske nauke. Taj zadatak ima dva vida. Pošto je geografija vrlo važan opšteobrazovni predmet u srednjim i srednjim stručnim školama, unapređenje nastave geografije predstavlja vrlo važan vid gajenja geografske nauke, jer se tim, pored širenja geografskog znanja, udaraju i temelji rješavanja kadrovske pitanja. Prvi decenij društvenog rada ispunjen je naporima za unapređenje geografske nastave. To nije bio ni lak ni jednostavan posao.

Mora se na prvom mjestu naglasiti, da rat i njegove posljedice možda ni u jednoj našoj republici nisu ostavili tako teške i duboke tragove kao u Bosni i Hercegovini. Brojni nastavnici srednjih i srednjih stručnih škola zahvaćeni su teško ratom pa su mnogi, na ovaj ili onaj način, iščezli i poslije rata ih nije bilo na dužnosti. Naravno da su među tima bili i mnogi nastavnici geografije. Posljedice su se tim jače osjetile što se to sve zbivalo u periodu kad je naša prosvjetna politika sa rijetkim elanom pristupila ne samo obnovi ranije postojeće školske mreže nego i njezinom velikom i naglom proširenju. Oskudica nastavnika u svim predmetima, pa naravno i u predmetima geografije, stajala je na putu kao teška prepona svim tim nastojanjima. Narodna vlast nije mogla sama, bez šire podrške, ublažavati i otklanjati brojne poteškoće. Sasvim je prirodno da su na prvom mjestu bile pozvane stručne organizacije da dadu svoj prilog u tim opštim naporima na rješavanju nastavnih i kadrovske probleme naše srednje škole.

Pomanikanje stručnih nastavnika i naglo širenje školske mreže dovelo je do toga da je nastava skoro većine predmeta došla u ruke nestručnih nastavnika, koji i pored najbolje volje i velikog zalaganja nisu mogli da odgovore svom zadatku. To je neminovno vodilo obaranju nivoa opšteobrazovne nastave. Nastava geografije bila je u ovoj situaciji najteže pogođena, jer se uvriježilo pogrešno shvatanje da geografiju može svako predavati. Pomoć koju je imala da pruži novoosnovana Viša pedagoška škola u Sarajevu dolazila je suviše sporo, jer su potrebe rasle mnogo brže nego je dolazio priliv novih nastavnika.

U prvim godinama svoga rada Geografsko društvo NRBiH je najprije pristupilo okupljanju nastavnika geografije u Sarajevu, te im je pružalo pomoć stručnim predavanjima, stručnim konferencijama, ekskurzijama i raznim diskusijama. Ovaj oblik rada je nešto kasnije prenesen i u centre naših podružnica u Banjoj Luci, Mostaru i Tuzli.

Postepenim jačanjem naše organizacije društvo je pristupilo organizovanju stručnih seminara. Dosada su organizovana četiri takva seminara.

Prvi seminar je organizovan u zajednici sa Geografskim društvom NR Hrvatske, i to u oblasti Pounja, u ustaničkom kraju od Drvara do Plitvičkih Jezera. Drugi seminar je organizovan već samostalno na području rudarsko-industriskog tuzlanskog bazena. Treći seminar je bio posvećen upoznavanju donje doline Neretve i susjednih kraških područja, a četvrti seminar je zahvatio južni dio Istočne Bosne, odnosno Podrinje. Svi su ovi seminari imali ambulantni karakter, sa zadatkom da učesnike upoznaju sa geografskim karakteristikama pojedinih geografskih oblasti i njihovih regija na području naše Republike. To se postizavalo, pored očiglednosti i najužeg kontakta sa pojedinih regijama, i nizom naročito pripremljenih stručnih referata na osnovu kojih je vođena živa diskusija. Pored toga, na ovim seminarima su tretirana aktuelna školska i nastavna pitanja, naročito pitanja nastavnog plana i programa, pitanje metodike geografske nastave, te pitanje udžbenika i učila.

U tom periodu, posredstvom društva, pojedini naši članovi dali su svoj prilog unapređenju nastave geografije pisanjem udžbenika ili njihovom recenzijom.

Pored navedenih seminara Geografsko društvo NRBiH pripremiло je i organizovalo učešće znatnog broja svojih članova na četiri kongresa geografa FNRJ. Na prvom kongresu, koji su organizovali Geografsko društvo NR Hrvatske i Geografsko društvo NR Slovenije na području Istre i Slovenačkog Primorja, oko 40 naših geografa, pod odličnim stručnim rukovodstvom, upoznalo je naše oslobođene krajeve, što je nesumnjivo bilo od značaja za njihovo stručno uzdizanje. Na drugom, takođe ambulantom kongresu na području NR Makedonije, znatan broj naših nastavnika geografije došao je u neposredni kontakt sa nizom područja i regija srednjeg i zapadnog dijela Makedonije, sve uz stručno rukovodstvo domaćina i ostalih istaknutih stručnjaka. Cijeli ovaj kongres dao je odličan prilog boljem upoznavanju NR Makedonije.

Treći kongres geografa FNRJ organizovalo je samo naše društvo na teritoriji naše Republike. Želeći da učesnike ovog kongresa, njih 200 iz svih krajeva naše države, upoznamo sa našim geografski najizrazitijim i najinteresantnijim oblastima i njihovim regijama, mi smo u ovaj ambulantni kongres uključili dolinu Bosne do Zenice, prevoj Ivana sa dolinom Neretve od Konjica do Mostara, sjeverni dio zapadne Hercegovine do Imotskog, oblast Duvanjskog, Livanjskog, Kupreškog Polja do Kupreških Vrata, te dolinu Vrbasa od Bugojna preko Jajca do Banje Luke. Pod stručnim rukovodstvom istaknutih geografa iz naše i drugih republika učesnici kongresa su upoznali ne samo niz najizrazitijih geografskih regija nego i naš veliki metalurgijski kombinat u Zenici i naše velike hidrocentrale na Neretvi i Vrbasu.

Na četvrtom kongresu geografa FNRJ, koji se održavao na području NR Srbije, oko 40 naših članova, pošto su saslušali niz naučnih i stručnih referata koje su održali najistaknutiji pretstavnici naše geografske nauke, učestvovali su u četiri ambulante ekskurzije, i to kroz dolinu Morave, kroz Šumadiju, kroz Đerdap i preko lesnih zaravni Vojvodine, sve pod odličnim stručnim rukovodstvom domaćina. Nema sumnje da je ovaj kongres koji se isticao svojim naučnim kvalitetom i svojim raznoliko kombinovanim ekskurzijama znatno doprinio stručnom uzdizanju naših nastavnika geografije.

Ovim svojim radom u prvom deceniju svoga postojanja Geografsko društvo NRBiH je nesumnjivo dalo znatan prilog rješavanju svog prvog

zadatka: unapređenju nastave geografije u našim srednjim i srednjim stručnim školama. Ovdje je potrebno naročito podvući i naglasiti da je naše društvo u svim svojim naporima nailazilo na puno razumijevanje i obilnu materijalnu pomoć naše narodne vlasti. Jedino uz tu pomoć i podršku i bilo je moguće ostvarivati ovako teške zadatke.

Ovakav rad društva u prvom deceniju posredno je doprinio učvršćenju i kvantitativnom i kvalitativnom osposobljenju naše društvene organizacije.

Naše društvo danas ima oko 150 članova. Ovaj broj je u stalnom porastu. Podružnice u Sarajevu, Banjoj Luci, Mostaru i Tuzli postaju sve aktivnije, a 10 naših povjerenika u srezovima radi na proširenju i učvršćenju naše organizacije.

Stoga mislimo da je sasvim opravdano naše uvjerenje da smo se osposobili da se prihvatimo rješavanja i težih i komplikovanijih zadataka. Tu na prvom mjestu dolazi rad na unapređenju geografske nauke ili, konkretnije rečeno, rad na geografskom proučavanju naše Republike. Tim su se radom dosad bavili pretežno naši geografi iz drugih republika, dok je naš udio u tom radu bio dosta skroman. Mi sad vjerujemo da je došlo vrijeme da mi postanemo glavni inicijatori i nosioci tog rada ne odričući naravno nikako pravo i mogućnost rada našim geografima iz drugih republika, ukoliko im to omogućuju zadaci koji ih čekaju na području vlastitih republika.

Pokretanjem svog stručnog časopisa naše društvo stvara svojim članovima, a naravno i drugim geografima, mogućnost da započnu naučno i stručno tretiranje široke geografske problematike koja se odnosi u prvom redu na područje naše Republike, dopuštajući naravno i najšire mogućnosti za objavljivanje radova koji se odnose na područja drugih republika, kao i za objavljivanje svih vrsta radova koji su od opšteg interesa za geografsku nauku.

Naučna geografska obrada naše Republike nije tako mlada. Ako ne uzmemo u obzir radove ranijih stranih putopisaca, radove stranih stručnih ekskurzija i izvještaje raznih konzularnih i sličnih javnih i tajnih izvjestilaca, možemo, bar zasad, utvrditi da su prve geografske radove o našoj Republici dali Ivan Jukić i Vjekoslav Klaić.

Poslije okupacije naučna geografska obrada naše Republike vezana je u početku za Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu koji je počeo izlaziti 1889 godine.

Rad na geografskom proučavanju Bosne i Hercegovine d-r T. Kanaet, u jednom svom neobjavljenom stručnom radu, dijeli u tri perioda: period za vrijeme austro-ugarske okupacije, period između dva svjetska rata i period poslije Drugog svjetskog rata. Za nas nije ovdje važno da li će jedna iscrpnija geografska bibliografija dati povoda za drukčiju podjelu. Važno je da se, polazeći od ove podjele, može pristupiti temeljitijem upoznavanju geografskih radova sa područja naše Republike, njihovom provjeravanju, savremenoj procjeni i pravilnoj upotrebi za dalju razradu pojedinih geografskih problema. Naša geografska nauka raspolaže danas nizom prvorazrednih geografskih djela u kojima je naša Republika djelomično ili u cjelini zahvaćena. Nije ovdje mjesto da detaljnije nabrajamo ta djela, ali moramo napomenuti rad nestora naše geografske nauke Jovana Cvijića koji je, proučavajući tragove glacijacije, kraške fenomene i ispitujući naselja primjerima sa područja naše Republike, dao argumentaciju za svoje teorije na području geomorfologije i na području antropogeografije. To mu je upravo i pribavilo veliki ugled i van našeg nacionalnog područja. Međutim, sa stanovišta naših nepo-

srednjih zadataka ta djela imaju uglavnom karakter geografske sinteze. Pojava koja je karakteristična za geografsku obradu i drugih zemalja, jer je i tamo geografska sinteza prethodila jednoj iscrpnoj geografskoj analizi. Ta sintetička karakteristika ne umanjuje nimalo vrijednost tih djela, nego nam otvara mogućnost da ih novim prikupljenim materijalom dopunjujemo i upotpunjujemo. Nije manje važna ni činjenica da postoji opsežna geografska literatura, domaća i strana, koja je našim geografima nepoznata, jer im je nedostupna ili zato što ne poznaju strane jezike ili zato što su ta djela riječka, naročito starija. Jedan od zadataka našeg »Geografskog pregleda« bio bi i taj, da pronade metod i način na koji će omogućiti našim geografima da se upoznaju, bar u izvodima ili prikazima, sa sadržinom tih djela. To bi znatno doprinijelo da se naši geografi lakše i brže snalaze u geografskoj obradi pojedinih problema.

Naš rad na unapređenju geografske nauke ima daleko povoljnije uslove u postojećem periodu nego je to bilo dosad. Pored učvršćene organizacije vrlo je važno i postojanje Katedre za geografiju na Filozofskom fakultetu u Sarajevu i Geografskog zavoda pri toj katedri. Sada svake godine pristiže znatan broj diplomiranih nastavnika geografije u naše srednje i srednje stručne škole, a broj članova našeg društva se povećava. Zavod za geografiju pruža mogućnost mladim geografima da se dalje stručno usavršavaju i da se upoznaju sa najnovijom literaturom, stranim i domaćim časopisima i najnovijim metodama rada.

Prema tome, postoje uslovi da se naši članovi aktiviziraju u naučnoj obradi geografske problematike koja se odnosi na područje naše Republike. Ovdje je, međutim, potrebno naglasiti da mi živimo i radimo u jednom istorski neobično značajnom periodu, u periodu socijalističkog preobražaja našeg društva. Uzmimo makar i letimično u razmatranje ogromne promjene koje je u našoj Republici izazvala industrijalizacija i elektrifikacija u toku posljednjih 10 godina. Stvaranjem značajnih novih izvora pogonske energije i za naše prilike velikih industriskih preduzeća ubrzano bje puls života u glavnim našim riječnim dolinama, koje su i ranije bile glavna naseobena područja. Ogromna fluktuacija seoskog stanovništva u gradove, varoši, varošice i novonastala naselja, novi socijalistički društvenoekonomski odnosi, nove saobraćajne veze i nova brojna saobraćajna sredstva, življi prosvjetni i kulturni život — sve ovo skupa daje kvalitativne promjene, upravo pretstavlja kvalitativni skok u novo društvo. Sve ove promjene pretstavljaju za geografa dragocjen materijal za proučavanje, jer one utiču na mijenjanje značaja i funkcija, kako naseobnih područja tako i pojedinih naselja i ljudi u njima.

Ta činjenica nas upozorava da naša naučna djelatnost ne može, upravo ne smije imati samo teoretski karakter, nego da mora biti usko povezana sa našom stvarnošću, sa našom svakodnevnom životnom praksom i potrebama našeg društvenog i ekonomskog preobražaja.

Činjenica je da nikad dosad kod nas nije bila tako moćna i intenzivna intervencija čovjeka u preobražaju ne samo u spoljnjem pogledu pejzaža pojedinih rejona i naselja u njima, nego i u izmjeni njihovih društvenih i ekonomskih funkcija. U tom ogromnom preobražaju geograf mora da učestvuje aktivno, i to ne samo kao registrator izmjena, nego i kao saradnik i pomagač u planiranju perspektivnih dostignuća. Zadatak nesumnjivo vrlo častan, ali i vrlo odgovoran. Zar se bez učešća geografa mogu rješavati problemi privredne rejonizacije, problemi izgradnje saobraćaja, problemi izgrad-